

МОЖЛИВОСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

КУРИЛО В. С.,
ЩУКА Г. П.

УДК [001. 89 : 378. 091. 2] – 044. 337

НАЯВНІСТЬ висококваліфікованих кадрів завжди є одним з основних чинників, що визначають успішність і окремого підприємства (установи, організації), і галузі загалом. На вітчизняному ринку праці, на превеликий жаль, трапляються випадки залучення до виробничої діяльності людей, які не мають спеціальної підготовки та здійснюють свої посадові обов'язки інтуїтивно. Такий підхід призводить до значної кількості помилок і може стати, як мінімум, причиною матеріальних збитків підприємства, максимум – коштувати життя його персоналу чи клієнтам.

З іншого боку, рівень підготовки дипломованих фахівців теж залишає бажати кращого. Галузеві освітні стандарти, попри всі завіряння, усе ще залишаються зорієнтованими на засвоєння знань, а не формування компетентності студента.

Ураховуючи те, що економічна ситуація швидко змінюється, студенту важливо за період навчання насамперед оволодіти певним набором універсальних умінь та навичок, необхідних для їх практичного застосування та пошуку нових знань у режимі самоосвіти чи подальшої професійної підготовки.

Природно, що результативність роботи сучасного професіонала значною мірою залежить від рівня сформованості його розумової діяльності. При цьому формування розумової діяльності відбувається протягом усього періоду навчання й забезпечується здебільшого в процесі науково-дослідної роботи студентів.

Важливість організації науково-дослідної роботи студентів не дискутується: її значення простежується і на рівні країни (підготовка наукової еліти), галузі (розробка та впровадження інновацій), навчального закладу (покращення акредитаційних показників), навчального процесу (його активізація), кафедри (визначення потенційних викладачів, реалізація науково-дослідницьких проектів кафедри), і для кожного конкретного студента (можливість творчої самореалізації, навички планування, публічного виступу, роботи в команді і т.п.). При цьому на практиці, у процесі підготовки майбутнього фахівця, формуванню його дослідницької компетентності такого значення не надається.

Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить, що різні аспекти науково-дослідної роботи студентів у процесі професійної підготовки розглядали

Н. Гавриш, І. Глікман, П. Горкуненко, О. Дубасенюк, Г. Клобак, М. Князян, О. Микитюк, З. Сазонова та ін., аналізуючи цей процес з погляду специфіки майбутньої професійної діяльності. У більшості наукових публікацій цю проблему подано або лише з позиції методології наукових досліджень, безвідносно до практичної організації, або становить несистематизований і досить часто неузагальнений опис досвіду організації науково-дослідної роботи студентів у конкретному вищому навчальному закладі.

Тому в цій публікації ми охарактеризуємо стан організації науково-дослідної роботи студентів у вітчизняних вишах та визначимо можливості її вдосконалення, апелюючи до власного досвіду організації науково-дослідної роботи майбутніх фахівців сфери туризму.

Традиційно науково-дослідну роботу студентів розуміють як систему методів, засобів і заходів для засвоєння студентами в процесі навчання різних етапів науково-інноваційного циклу, що включає фундаментальні й прикладні дослідження [1]. Основний зміст науково-дослідної роботи студентів – самостійна робота над науковою темою. Організація науково-дослідної роботи студентів здійснюється відповідно до „Положення про організацію науково-дослідної роботи студентів” і в кожному навчальному закладі має свою специфіку, яка посилюється приналежністю майбутньої професійної діяльності до певної галузі знань.

Аналіз досвіду організації науково-дослідної роботи студентів різних ВНЗ показав, що краща ситуація спостерігається в процесі підготовки фахівців на тради-

ційних для цього навчального закладу спеціальностях та технічних напрямках підготовки. У цьому разі заклад має давно сформовані й роками відпрацьовані наукові школи провідних викладачів, відповідну матеріально-технічну базу для проведення досліджень; науковці в ході роботи над своїми дослідженнями залучають студентів, особливо магістрантів, до виконання експериментальних частин науково-дослідних проектів тощо.

Значно гірша ситуація спостерігається з організацією науково-дослідної роботи студентів на спеціальностях, які відкриті нещодавно й не мають сформованих наукових шкіл, наприклад, при підготовці фахівців сфери туризму. Проте більшість ускладнень, які виникають у процесі формування науково-дослідних компетентностей студентів, характерні для всіх напрямів підготовки. Саме на них ми й зупинимось.

Цілком очевидно, що результативність науково-дослідної роботи студентів визначається низкою зовнішніх та внутрішніх чинників. Зовнішні умови передбачають наявність замовлень навчального закладу з підприємств галузі, оснащеність відповідною науково-дослідницькою базою, підвищення викладачами наукової кваліфікації та стажування на передових підприємствах галузі. Оскільки забезпечення цих умов виходить за межі повноважень окремого викладача, колективу кафедри чи адміністрації навчального закладу, ми пропонуємо звернути увагу на внутрішні педагогічні умови, які можна забезпечити на рівні навчального закладу.

Найбільше нарікань з приводу організації науково-дослідної роботи

студентів пов'язано з тим, що вона не враховується в навчальному навантаженні викладача, отже, керівництво нею здійснюється безкоштовно. Звідси цей вид діяльності викладачі розглядають як другорядний, проводять безсистемно, ціною зусиль окремих викладачів; у низці випадків створюється лише видимість активної роботи.

Другим, досить суттєвим чинників, який впливає на процес організації науково-дослідної роботи студентів, є рівень підготовки та мотивації студентів. Маємо визнати, що в більшості вищих навчальних закладів на комерційній основі навчаються студенти з низьким рівнем загальноосвітньої підготовки, загальної ерудиції, незнанням понять, термінів і категорій, невмінням систематизувати, структурувати, узагальнювати інформацію, виділяти першочергове та другорядне і т.п. Можливість отримати бажану оцінку, не докладаючи значних зусиль, не стимулює їх до активної розумової діяльності.

Отже, основні суб'єкти процесу організації науково-дослідної роботи, викладачі та студенти, виявляються в цьому виді діяльності не зацікавлені (звичайно, за рідким винятком).

Простежимо можливості покращення ситуації, що склалася.

На наш погляд, необхідно переглянути саме ставлення до науково-дослідної роботи студентів та її місце в навчально-виховному процесі. Довгий час науково-дослідна робота розглядалася як можливість виділити із загального числа найбільш здібних і схильних до наукової діяльності студентів тих, хто „просуватиме” науку далі. Тому організація науково-дослідної роботи на кафедрах була переважно прерогативою

провідних викладачів, які залучали до неї кращих студентів старших курсів.

Проте ситуація і в наукових колах, і на ринку праці значно змінилася. По-перше, інформація, яку отримує студент у стінах навчального закладу, застаріває швидше, ніж він устигає одержати диплом. Отже, сучасний студент має орієнтуватися більшою мірою на оволодіння навичками раціонального та ефективного здобуття наукових знань і використання їх у процесі професійної діяльності. Компетентнісний підхід фіксує та встановлює підпорядкованість знань умінням. Формуванню професійної компетентності значною мірою сприяє науково-дослідна робота.

По-друге, конкурентоспроможність фахівця на ринку праці залежить від рівня його професійної підготовки. Оскільки перспективи розвитку будь-якої галузі ґрунтуються виключно на інноваційних технологіях, в основі яких лежить результат науково-дослідницької діяльності, сама наукова діяльність перетворюється на функційні обов'язки фахівця; простежується неможливість кар'єрного зростання без використання наукових методів обробки інформації при прийнятті професійно важливих рішень. Відбувається експансія науки в професію. Тому на ринку праці вимагається високий рівень методологічної підготовки професіонала, звертається увага на його інтелектуальну культуру, розвиток творчих здібностей, його вміння аналізувати ситуацію, удосконалювати відомі та розробляти нові способи господарювання тощо.

Цілком очевидно, що масштабність та складність процесу формування професійних науково-дослідницьких компетенцій у студентів передбачає створення цілісної

системи науково-дослідної роботи, яка не обмежується участю лише провідних викладачів і кращих студентів і передбачає розробку та запровадження на рівні навчального закладу технології формування дослідницької діяльності студента.

На наше глибоке переконання, роботу над формуванням науково-дослідної компетентності майбутнього фахівця необхідно починати з перших днів його освітньо-професійної підготовки. При цьому доцільно науково-дослідну роботу студентів розділити на три етапи:

- навчально-дослідна (навчально-пізнавальна);
- практико-дослідна (аналітико-дослідна);
- науково-дослідна.

Різниця між навчально-дослідною, практико-дослідною та науково-дослідною видами діяльності студентів полягає лише в рівні самостійності виконання дослідного завдання студентом та новизні отриманих результатів.

На першому етапі студенти набувають початкові навички дослідної роботи: уміння пошуку, відбору, обробки, аналізу, інтерпретації та передачі інформації; уміння зрозуміти та відобразити структуру тексту у вигляді вторинного документа (план, тези, анотація, рецензія, реферат, конспект, цитата); уміння оформити повідомлення з урахуванням специфіки цільової аудиторії; уміння висловлювати свою думку, аргументувати її тощо.

Такий підхід дозволяє зняти питання про готовність першокурсників до науково-дослідницької діяльності, оскільки на початкових курсах вона матиме навчально-пізнавальний характер. Навчально-дослідна діяльність студентів уводиться в навчальний процес і має організовуватися всіма

викладачами. На цьому етапі особливу увагу необхідно звертати на розробку викладачами завдань самостійної роботи з елементами наукового дослідження, які мають відповідно оцінюватися.

На другому етапі необхідно навчити студентів виявляти проблему дослідження та знаходити її теоретичне вирішення. Тому доцільним є введення до навчального плану окремої дисципліни „Основи наукових досліджень”, яка повинна ознайомити студентів з особливостями наукового пізнання та його методологічними основами; принципами, методами, методикою організації та проведення наукового дослідження; вимогами щодо оформлення його результатів; підготувати їх до проведення власного дослідження (написання курсової роботи) та репрезентації його результатів.

Курси дослідницької спрямованості можуть істотно відрізнитися за змістом і технологією викладання. Нам відомий успішний досвід опанування студентами принципами, методами, методикою організації та проведення наукового дослідження під час вивчення професійно зорієнтованих дисциплін. Більше того, як показали результати анкетування, студенти, які знайомляться з методикою дослідницької роботи таким чином, більш мотивовані й показують кращі результати, що зумовлено професійною спрямованістю курсу, обговоренням методологічних проблем „із заломленням на обрану спеціальність”.

Зауважимо, що в цьому випадку важливо якісно переглянути мету та завдання навчальної дисципліни. Головною метою курсу буде „прищеплення смаку” студентів до творчої діяльності, освоєння інструментальних засад досліджень.

Специфіка підготовки фахівців сфери туризму полягає в тому, що туризмологія як науковий напрям у своїх межах об'єднує економічні, історичні, географічні, соціальні, екологічні, політичні, культурні, психологічні та інші дослідження. До цього часу тривають дискусії щодо приналежності туристської освіти до економічної чи природничої підготовки. У будь-якому разі випускник з дипломом туризмознавця має володіти навичками проведення і географічних, і економічних досліджень, що, до речі, відображено в галузевих освітніх стандартах, наприклад, програмою дисципліни „Географія туризму” передбачена „теоретична і практична підготовка студентів з питань „особливостей методології та методики проведення географічних досліджень у сфері туризму” [2, с. 97], „Маркетинг у туризмі” – „технологій та основних напрямків маркетингових досліджень туристичного ринку” [Там само, с. 201], „Менеджмент організацій” – „методологічних засад менеджменту підприємств туристичної індустрії” [Там само, с. 221] тощо.

Наукова робота на цьому етапі має бути практично зорієнтованою, оскільки студенти починають вивчати фахові дисципліни й поступово занурюються в професійне середовище. Це дозволяє вибрати тематику наукових робіт у контексті проблем окремого підприємства, регіону і т.п.

Під час навчальних практик, які є логічним продовженням теоретичних курсів, студенти вчаться проводити опитування, тестування, спостереження та здійснювати обробку отриманих даних; вивчати та узагальнювати досвід. Головне на цьому

етапі – це створення чогось нового, що має практичну значущість (турпродукту, туру), формування скриньки власних теоретичних напрацювань для подальшої виробничої діяльності.

Цілком очевидно, що тематика наукових досліджень повинна визначатися з урахуванням інтересів та можливостей студента, а виконання – гідно оцінюватися. Ми схильні вважати, що оптимальним є надання самостійній роботі студентів практико-дослідного характеру.

Особливу увагу необхідно звернути на організацію взаємодії викладачів: важливо знати хто, коли і в якому обсязі надає інформацію з теоретичних основ організації та проведення наукових досліджень, щоб уникнути дублювання чи прогалин у знаннях студентів, розробити єдині вимоги до оформлення результатів наукових досліджень, не перевантажувати обдарованих студентів, не ігнорувати інших.

Найбільш обдарованих студентів слід орієнтувати на виконання наукових робіт, присвячених фундаментальним (теоретичним) дослідженням. Оскільки ці дослідження вимагають більше знань і творчих здібностей, то зазвичай такі роботи є не обов'язковими, виконуються паралельно навчальному процесу, у межах науково-дослідницької діяльності кафедри, подаються до участі в конкурсах, наукових конференціях та семінарах.

Лише на третьому етапі (при підготовці магістрів) можна говорити про організацію науково-дослідної роботи, яка передбачає проведення відносно самостійних досліджень студентами. Хоча й у цьому випадку необхідно дуже обережно говорити про

можливість проведення фундаментальних досліджень і наукову новизну отриманих результатів, оскільки фундаментальні дослідження спрямовані на відкриття та вивчення нових теорій і законів, створення нових принципів дослідження; їх метою є розширення наукового знання та визначення того, що може бути використано в практичній діяльності.

На цьому етапі відбувається формування світоглядного рівня дослідницьких компетенцій, що пов'язано з освоєнням методології наукового пошуку, передбачає наявність поряд з професійно-методичними знаннями фундаментальних методологічних знань. Формування світоглядного рівня здійснюється в межах курсів за вибором і в самостійних наукових дослідженнях.

Саме на цьому етапі більшою мірою формується цілісний образ світу з позиції дослідника, розвивається синергетичне сприйняття світу. Якоюсь мірою відбувається повторення вже пройденого: знову розглядаються питання про актуальність і тему, об'єкт та предмет дослідження, його мету й завдання. Однак тепер ці питання розглядаються й аналізуються глибше, студенти вчаться бачити зв'язок розв'язуваних проблем з реаліями життя, вирішувати нестандартні завдання, переносити та інтегрувати знання з інших галузей науки, складати моделі об'єктів і виробництв, виконувати їх конструктивний синтез, оцінювати значущість результатів дослідження, створювати нові об'єкти інтелектуальної власності й т. ін.

У будь-якому випадку при різних підходах формування змісту науково-дослідних компетенцій (В. Балюк,

Є. Мосіна, О. Осіянова, В. Піщупін та ін.) можна виділити інваріантну основу, яка повинна бути сформована в студента за роки навчання: уміння формулювати проблему дослідження; ставити мету та завдання дослідження; визначати об'єкт і предмет дослідження; висувати гіпотезу дослідження й пропонувати шляхи її перевірки, відрізнити гіпотезу від наукових теорій; вибирати й використовувати методи дослідження; працювати з інформацією; виконувати спостереження, вимірювання, опис, експерименти, аналізувати явища; робити висновки на основі експериментальних даних; дискутувати й відстоювати свою думку; головне – усі ці вміння застосовувати під час професійної діяльності.

Отже, щоб підготувати студентів до виконання науково-дослідної роботи, необхідно створити відповідні педагогічні умови: зовнішні та внутрішні. Оскільки зовнішні умови в більшості випадків не залежать від науково-педагогічного персоналу навчального закладу, ми зосередилися на дослідженні тих проблем, які можна вирішити через оптимізацію навчально-виховного процесу.

У результаті дослідження встановлено, що головною причиною низького рівня науково-дослідної підготовки студентів є низька вмотивованість викладачів та студентів, ставлення до цього виду роботи як до другорядної та залучення до неї лише незначної кількості студентів за рахунок особистого часу викладачів і студентів.

Щоб змінити ситуацію на краще, необхідно науково-дослідну роботу студентів розглядати як обов'язкову, а формування професійної науково-дослідної

компетентності – основним завданням навчального закладу при підготовці фахівця з вищою професійною освітою. При цьому доцільно запровадити технологію формування дослідницької діяльності студента, яка передбачає організацію цього процесу в три етапи (навчально-дослідний, практико-дослідний та науково-дослідний). При цьому самостійна робота студентів, на яку виділяється навчальний час і в навантаженні викладача, і в розкладі студента, повинна мати науково-дослідне спрямування залежно від рівня підготовки студента й гідно оцінюватися.

Проблема організації науково-дослідної роботи студентів надзвичайно глибока, поза нашою увагою залишилися проблеми мотивації викладачів та студентів, її навчально-методичне забезпечення, питання наступності та поступовості у формуванні професійної науково-дослідної компетентності та ін. – це буде перспективою наших подальших досліджень.

Література

1. Прошкін В. В. Проблема співвідношення понять „науково-дослідна” і „навчально-дослідна” робота студентів [Електронний ресурс] / В. В. Прошкін, І. О. Прошкіна // Педагогіка. – 2010. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_PNW_2010/Pedagogica/58647.doc.htm

2. Програми нормативних навчальних дисциплін підготовки бакалавра напряму 6.140103 „Туризм” галузі знань 1401 „Сфера обслуговування”. – К. : ЦІНМВ КНТЕУ, 2010. – 263 с.

Курило В. С., Шука Г. П. **Можливості оптимізації науково-дослідної роботи студентів**

У статті порушено питання про важливість організації науково-дослідної роботи студентів з огляду на потреби ринку праці у висококваліфікованих фахівцях, які мають сформовану професійну науково-дослідну компетентність. Аналізуючи стан організації науково-дослідної роботи студентів у вітчизняних вищих навчальних закладах, автори відзначають відсутність зовнішніх та внутрішніх умов успішності її розвитку. Серед основних умов, на які треба звернути першочергову увагу, називається відсутність системи в її організації, зацікавленості студентів та викладачів у її результатах.

Визначено, що науково-дослідну роботу студентів слід розглядати як обов'язкову, у навчальному закладі необхідно розробити та запровадити технологію формування дослідницької діяльності студента, яка передбачає організацію цього процесу в три етапи (навчально-дослідний, практико-дослідний та науково-дослідний). Види самостійної роботи студентів визначаються залежно від рівня підготовки студента, але всі вони повинні мати науково-дослідне спрямування й гідно оцінюватися. На науково-дослідну роботу обов'язково виділяти навчальний час і в навантаженні викладача, і в розкладі студента.

Ключові слова: науково-дослідна робота студентів, професійна науково-дослідна компетентність, навчально-дослідна робота студентів, практико-дослідна робота студентів.

Курило В. С., Шука Г. П. **Возможности оптимизации научно-исследовательской работы студентов**

В статье рассматривается важность организации научно-исследовательской работы студентов с учетом потребностей

рынка труда в высококвалифицированных специалистах, имеющих сформированную профессиональную научно-исследовательскую компетентность. Анализируя состояние организации научно-исследовательской работы студентов в отечественных высших учебных заведениях, авторы отмечают отсутствие внешних и внутренних условий успешности ее развития. Среди основных условий, на которые надо обратить первоочередное внимание, называется отсутствие системы в ее организации, заинтересованности студентов и преподавателей в ее результатах.

Определено, что научно-исследовательскую работу студентов следует рассматривать как обязательную, в учебном заведении необходимо разработать и внедрить технологию формирования исследовательской деятельности студентов, которая предусматривает организацию этого процесса в три этапа (учебно-исследовательский, практико-исследовательский и научно-исследовательский). Виды самостоятельной работы студентов определяются в зависимости от уровня подготовки студента, но все они должны иметь научно-исследовательский характер и достойно оцениваться. На научно-исследовательскую работу обязательно выделять учебное время и в нагрузке преподавателя, и в расписании студента.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа студентов, профессиональная научно-исследовательская компетентность, учебно-исследовательская работа студентов, практико-исследовательская работа студентов.

Kurylo V. S., Shehuka G. P.

Opportunities for streamlining the research work of students

The article discusses the importance of the organization of research work of students, taking into account the needs of the labor market for highly qualified specialists, who have formed a professional R & D competence. Analyzing the state of the organization of research work of students in local institutions of higher learning, the authors note the absence of external and internal conditions for the success of its development. Among the main conditions on which it is necessary to pay priority attention to, is the lack of system in its organization, the interest of students and teachers in its results.

It was determined that the research work of students should be considered as mandatory, in an educational institution shall develop and implement technology of formation of research activity of students, which provides for the organization of this process in three stages (Training and Research, Practice and Research and Research). Types of independent work of students are defined depending on the student's level of preparation, but they must have a research character and adequately evaluated. In the research work is required to allocate study time and load the teacher and the student's schedule.

Keywords: scientific and research work of students, professional research and development competence, teaching and research work of students, practice-research work of students.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2016 р.

Прийнято до друку 20.05.2016 р.

Рецензент д. п. н., проф. Ваховський І.Ц.